

УДК 619:616.99:636(477.42)
© 2018

**Д.В. ФЕЩЕНКО,
О.А. ДУБОВА,
Т.О. РОМАНИШИНА,
О.А. ЗГОЗІНСЬКА,**
кандидати ветеринарних наук

І.В. ЧАЛА,
кандидат біологічних наук

Житомирський національний
агроекологічний університет,
Україна
E-mail: dolly-d@i.ua
Старий бульвар, 7, м. Житомир

**ПРОБЛЕМА
ПОШИРЕННЯ ЕХІНОКОКОЗУ
СВІЙСЬКИХ ТВАРИН
У ПЕРЕДМІСТЯХ ЖИТОМИРА**

*Наведено дані щодо поширення ехінококозу серед свиней і собак у передмістях Житомира, а також особливостей розвитку патологій печінки у свиней під впливом *E. granulosus*. З'ясовано, що у 2016–2017 рр. екстенсивність ехінококозної інвазії у собак не перевищувала 2,5 %, тоді як у свиней досягала 9,4 %. Встановлено, що в печінці свиней ларвоцисти ехінокока виявляли найчастіше (32,7 %) з-поміж інших патологічних змін інвазійної та незаразної етіології (до 11,4 %). Вплив ларвоцист ехінокока на печінку свиней супроводжувався атрофією та переродженням тканин і цирозом печінкової паренхіми, що знижували товарну цінність та ставали причиною вибраковки продукції.*

Ключові слова: ехінококоз, свині, собаки, ларвоциста, ветеринарно-санітарна експертиза, печінка.

Постановка проблеми. Ехінококоз однокамерний поширений у країнах з пасовищним типом тваринництва, особливо вівчарством (Греція, Азія, Аргентина, Австралія, Уругвай, Парагвай, Північна Африка). Епідемії ехінококозу зустрічаються в державах з низькими рівнями економічного розвитку та санітарної культури населення. У розвинених країнах ріст захворюваності зумовлений стихійною імміграцією і туризмом [2].

В Україні особливо небезпечним регіоном щодо ехінококозу традиційно вважається південь. Однак зона Полісся також сприятлива для утворення епізоотично неблагополучних осередків з ехінококозу свійських і диких тварин. На території нашої держави

циркулюють два штами *E. granulosus*: “овечий” – поширений в районах інтенсивного вівчарства, і “свинячий” – виявлений в західних областях. У “свинячого” штаму ехінокока членики нерухомі [1, 4].

Розробка протиехінококозних заходів починається з епізоотичного обстеження, яке дає можливість встановити в конкретних природно-кліматичних і господарських умовах джерело збудника, а також з'ясувати механізм його передачі сприйнятливим тваринам [3, 5].

Випас свиней на території садиби, населеного пункту, значна кількість безпритульних і неприв'язаних свійських собак, забій свиней в індивідуальних господарствах без належної ветсанекспертизи ство-

рюють сприятливі умови для формування інтенсивних осередків ехінококозу, в яких кругообіг ехінокока відбувається переважно за схемою “собаки–свині”. Наявність у свиней копрофагії також сприяє зараженню їх ехінококом.

Таким чином, профілактичні заходи боротьби з ехінококозною інвазією на території України повинні бути спрямовані на охорону навколишнього середовища від забруднення інвазованими відходами тваринництва і на запобігання зараження збудниками собак та диких м'ясоїдних тварин.

Для ліквідації ехінококозу в неблагополучних осередках необхідним заходом є розрив ланцюга “продуктивні свійські тварини–м'ясоїдні тварини”. У цьому контексті першочерговим завданням ветеринарного лікаря лишається вчасне проведення лікувальної і профілактичної дегельмінтизації [1, 6].

Тому метою наших досліджень було встановити поширення ехінококозу тварин на території передмість Житомира, проаналізувати особливості розвитку патологій печінки у свиней за ехінококозу.

Матеріалом досліджень слугували статистичні дані журналів реєстрації хворих тварин міської державної лікарні ветеринарної медицини м. Житомира, а також туші й внутрішні органи свійських свиней.

Результати дослідження та їх обговорення. Для адекватного точкового аналізу епізоотичної ситуації щодо поширення ехінококозу в поголів'ї свійських свиней були зібрані результати ветеринарно-санітарної експертизи туш і органів свиней, які були вирощені саме в господарствах приміської зони Житомира (райони Мальванка, Сонячне, Смоківка, Мар'янівка, Аеропорт тощо).

Зосередити увагу на обласному центрі вирішено з огляду на більш високий рівень організації ветеринарної справи, у тому числі можливості проведення прижиттєвих і посмертних діагностичних досліджень уражених тварин відносно населених пунктів районного підпорядкування.

Житомирська міська державна лікарня ветеринарної медицини проводить планові диспансеризаційні та вимушені діагностичні дослідження свійських собак, що дозволяє виявляти зараження тварин збудником ехінококозу. Фахівці установи тісно співпрацюють з міськими лабораторіями ветеринарної медицини на продовольчих ринках Житомира для одержання даних щодо результатів патологоанатомічних оглядів туш і органів забійних тварин. Це дає можливість скласти комплексну картину поширення ехінококозу в популяції дефінітивних (собак) і проміжних (свині) хазяїв у Житомирі.

Згідно зі статистичними даними та результатами власних гельмінтологічних досліджень, встановлено, що за 2016–2017 рр. випадки ехінококозу в приватному секторі приміських господарств Житомира достатньо часто траплялися серед собак і рідше в поголів'ї свиней (табл. 1).

У відсотковому відношенні екстенсивність ехінококозної інвазії у собак незначна, але висока у свиней – до 9,4 %. Ми пояснюємо це тим, що ехінококозом частіше уражаються безпритульні собаки, які здебільшого не підпадають під діагностичні дослідження. Однак ці відомості є неповними, оскільки здичавілі собаки займають вільні екологічні ніші, включаючись у коло циркуляції *E. granulosus*, об'єднуючі природні й синантропні осередки гельмінтозу. Крім того,

1. Ураження тварин *E. granulosus* (2016–2017 рр.)

Рік	Вид тварин	Всього досліджено, голів	Уражено ехінококозом	
			всього, голів	%
2016	свині	458	43	9,4
	собаки	730	18	2,5
2017	свині	397	35	8,8
	собаки	612	14	2,29

2. Результати патологоанатомічних і післязабійних досліджень печінок свиней в установах ветеринарної медицини Житомира, 2017 р.

Показник	Виявлено захворювань			
	кількість печінок		%	
	всього	з приватного сектору	всього	з приватного сектору
Всього досліджено	1090	703	100	64,5
Виявлено патологій, серед яких:	630	479	57,8	43,9
ехінококоз	356	342	32,7	31,4
аскароз	124	78	11,4	7,16
абсцеси печінки	48	21	4,4	1,93
токсична жирова дистрофія	97	37	8,9	3,4
інші	5	1	0,46	0,1

свійські коти також можуть бути джерелом ехінококозу для свиней, але ці тварини взагалі не входять до рубрик ветеринарної статистики. Зазначимо, що такі показники достатні для стрімкого розвитку епізоотії та епідемії ехінококозу в Житомирі.

Ехінококоз – захворювання різнопланове, крім потенційної небезпеки для людей, до уваги слід брати економічні збитки, які завдають виробникам вибраків ураженої паразитом продукції та зниження цінової категорії туш інвазованих свійських тварин, зокрема свиней.

Аналіз звітів державної міської лікарні ветеринарної медицини та лабораторій ветеринарно-санітарної експертизи на продовольчих ринках Житомира у 2017 р. показав значну кількість випадків ураження печінки свиней ларвоцистами ехінокока (табл. 2.).

Звернемо увагу на те, що кількість виявлених випадків ехінококозу свиней у лабораторіях ветеринарно-санітарної експертизи на продовольчих ринках на 35 % перевищувала показники результатів патологоанатомічних досліджень, проведених фахівцями міської лікарні, що може бути пов'язане з хронічним і прихованим перебігом захворювання у свиней та низькою летальністю.

Через наявність ехінококових міхурів і деструктивних змін, які характеризувалися атрофією, переродженням та цирозом печінкової паренхіми, проводилося зачищення і вибраків значної кількості печінки.

У середньому в 32,7 % випадків печінка свиней була уражена ларвоцистами ехінокока, із них у 28 % (за інвазії 5–6 ларвоцист діаметром до 6 см) вона частково зачищала, а у 4,5 % (за наявності міхурів діаметром 10–15 см або у вигляді горошин по всій поверхні печінки) – утилізувалася.

Абсцеси печінки також можна класифікувати як супутню ехінококозу патологію, оскільки часто вторинна мікрофлора заноситься в печінку разом зі збудником та сприяє подальше нагноєння тканин.

Найчастіше свині, уражені *E. granulosus*, надходили з приватного сектору Житомирського району, а не зі спеціалізованих господарств. Це свідчить про відсутність належного ветеринарного та медичного контролю за проведенням заходів, спрямованих на профілактику ехінококозу в дрібних підсобних господарствах, в яких утримують від двох до десяти голів свиней.

Сезонність у виявленні свиней, уражених ехінококами, не проявлялася, але спостерігали деяке збільшення випадків восени та взимку, що пояснюється великою кількістю тварин, які надходили на забій в цей період року.

У процесі післязабійного огляду печінки з незначним ураженням (II, 5–6 ларвоцист) патологоанатомічні зміни були не помітні, але виявляли ознаки переродження тканини довкола ларвоцисти на відстані 2,0–5,5 см (рисунок).

*Зовнішній вигляд печінки свині за незначного ураження *E. granulosus**

За значного ступеня ураження печінка зазвичай зовні була матово-сірого кольору, щільна, збільшена, деформована ларвоцистами, в деяких випадках з ознаками атрофії паренхіми і розвитку в ній фіброзної тканини.

Фіброзна капсула завжди формується навколо ехінококової кісти, у такий спосіб, перешкоджаючи росту ларвоцисти в розмірах. У товщі фіброзної тканини в окремих випадках відмічали нашарування солей вап-

на, що свідчило про початок звапнення всієї капсули.

У випадку множинного ураження органу ехінококовими міхурами значних розмірів поверхня печінки була горбиста. Міхури наповнені прозорою, злегка опалесцюючою рідиною з протосколексами на внутрішній (гермінативній) оболонці.

За незначного ураження печінки показники органолептики туш свиней не відрізнялися від туш здорових тварин. Технологічні показники, забійні та м'ясні якості туш уражених тварин були нижчі порівняно з тушами здорових, що могло спричинити їхню контамінацію умовно-патогенною та патогенною мікрофлорою і стати причиною харчових отруень людей.

Отже, проблема поширення ехінококозу актуальна не лише для сільської місцевості, але й для приміських територій обласних центрів, що було показано на прикладі Житомира. Оскільки, крім ветеринарних і економічних складнощів, ехінококоз являє суттєву небезпеку для здоров'я людини, в неблагополучних осередках першочерговим завданням фахівців ветеринарної та гуманної медицини стає проведення масштабної протиенізоотичної роботи.

Бібліографія

1. Эхинококкоз цистный (однокамерный): клиника, диагностика, лечение, профилактика / [Сергиев В.П., Легоньков Ю.А., Полетаева О.Г. и др.]. – М.: Вектор-Бест, 2008. – 33 с.
2. Литвиненко О.П. Ехінококоз людей і тварин в Україні / О.П. Литвиненко, Т.М. Павліковська // Ветеринарна біотехнологія. – 2015. – № 26. – С. 102–110.
3. Лысенко А.Я. Клиническая паразитология / А.Я. Лысенко. – Женева: ВОЗ, 2002. – 752 с.
4. Паразитарні та інфекційні хвороби м'ясоїдних тварин / [Ю.Ю. Довгій, М.Л. Радзиховський, О.А. Дубова та ін.]. – Житомир: Полісся, 2016. – 320 с.
5. Посібник з інвазійних, інфекційних та незаразних хвороб свиней // [Ю.Ю. Довгій, В.Ф. Галат, О.Є. Галатюк та ін.]. – К.: Урожай, 2010. – С. 7.
6. Thompson R. The taxonomy, phylogeny and transmission of Echinococcus / R. Thompson // Experimental Parasitology. – 2008. – Vol. 119, Issue 4. – P. 439–446.